

Za prof. PhDr. Janem Chloupkem, DrSc.

V uplynulém roce postihlo českou lingvistiku několik ztrát. Nikoli nejmenší mezi nimi je skutečnost, že se 7. října 2003 uzavřela ve věku 75 let životní dráha bohemisty prof. PhDr. Jana Chloupka, DrSc. Jeho život i odborné působení jsou spojeny s Brnem. Zde se narodil, zde absolvoval v r. 1952 Filozofickou fakultu dnešní Masarykovy univerzity v oborech čeština a angličtina, zde získal své vědecké a pedagogické hodnosti: CSc. v r. 1958, docenturu v r. 1962, profesuru r. 1980; titul DrSc. mu byl přiznán v r. 1988. Učitelem fakulty se stal Chloupek po externím působení v r. 1969 a opustil ji, když se naplnil čas odchodu do důchodu. Fakultě věnoval nejlepší léta života nejen jako učitel, ale i jako její proděkan a od r. 1981 děkan, který ji dovedl převést přes těžká léta normalizace.

Připomínáme-li osobnost zesnulého, musíme soustředit pozornost především na jeho profil odborný a vědecký. Od svých učitelů – byli mezi nimi mj. anglista Josef Vachek, bohemisté Adolf Kellner, František Trávníček, a také etymolog Václav Machek – si osvojil nejen sumu faktů, ale i metodologické základy oboru, a především zájem o živé jazykové dění. Sám k tomu přidal schopnost pohotově a odborně fundovaně reagovat na aktuální problémy, nacházet netradiční řešení filologických otázek, formulovat provokativní teze a živě o nich diskutovat. Tento přístup jej provázal po celý život.

Po ukončení fakulty Chloupek krátce působil na gymnáziu v Uherském Brodě, v r. 1953 jej už nacházíme mezi zaměstnanci brněnské pobočky tehdy vzniklého Ústavu pro jazyk český. Zde se podílí jak na přípravných pracích pro reprezentativní dílo české dialektologie, Český jazykový atlas (jednotlivé svazky vycházejí I. 1992, II. 1997, III. 1999, IV. 2002, poslední svazek je v tisku; Chloupek je jejich vědeckým recenzentem), tak na popularizaci jazykovědných poznatků, která byla v té době jedním ze základních úkolů pracoviště. Oporou pro vlastní vědeckou práci se mu stává důvěrná znalost dialektu: jeho kandidátská práce se věnuje do té doby opomíjené nářeční syntaxi, syntax spontánně mluveného projevu sleduje jeho práce habilitační. Toto zaměření ho spojuje s ostatními brněnskými kolegy. Etapu uzavírá monografie *Aspekty dialektu* (1971), kde se Chloupek na pozadí výkladu o stavbě věty a souvětí v nářečích východní Moravy vyjadřuje i k obecným otázkám jazyka.

Na myšlenky zde nastíněné navázal Chloupek v řadě studií věnovaných teorii národního jazyka. Souhrnněji je představil soubor statí *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti* (1986), kromě toho byly začleněny i do Chloupkových výkladů stylistických. Opakovaně se v nich zamýšlí především nad vymezením stylu prostě sdělovacího. Do vývoje oboru zasáhl kromě jednotlivých studií také jako vedoucí autorského kolektivu Stylistiky češtiny (1991). Knize, která je spíše kolektivní monografií (vedle Jana Chloupka Marie Čechová, Marie Krčmová a Eva Minářová), dal Chloupek pojetí stylu jako důsledku vybraných promluvových faktorů, které v komunikaci jistého typu dominují. Zpracoval pro knihu i několik kapitol. V navazujících knihách Stylistika současné češtiny a Současná česká stylistika (1997 a 2003, též autorský kolektiv pod vedením M. Čechové) aktualizuje své úseky a nově koncipuje výklad o příznakosti prostředků syntaktických. Zájem o jazyk a styl spontánních mluvených projevů ukazuje jeho podíl v kolektivních monografiích *Mluvená čeština na Moravě* (1997) a *Tváře češtiny* (2002). Už samy údaje o době vzniku knih ukazují, že zájem o obor a schopnost vyjadřovat se k jeho aktuálním otázkám provázal Chloupka až do posledních dnů.

V souvislosti se zesnulým musíme připomenout i jeho působení vysokoškolského učitele. Vychoval stovky učitelů středních škol a desítky nadějných vědeckých pracovníků. Byl chápavým oponentem vědeckých prací různého typu a citlivým recenzentem. Měl vynikající schopnost diskutovat o odborných věcech, měl i schopnost uchovávat vzpomínky a živě je předávat následovníkům. A byl také člověkem, který dovedl teorii přiblížit praxi a zprostředkovat ji laikům.

Z pohledu kolegy o více než dvě generace mladšího lze k tomuto přehledu života a díla přidat ještě jednu položku, která není a nemůže být obsažena v bibliografických soupisech a je výrazněji patrná až s jistým časovým odstupem: bylo by možné hovořit o „nesamozřejmosti oboru“ a o zásluze, kterou má na změně tohoto stavu prof. Chloupek. Fakt, že stylistika je na brněnské fakultě už několik desetiletí standardní součástí studia bohemistiky, je pro začínajícího studenta danou skutečností, o níž není třeba nijak blíže uvažovat. Teprve postupně, po seznámení s vývojem oboru i se situací v jiných zemích, se ukazuje, že se o samozřejmost rozhodně nejedná, že současný stav je výsledkem dlouholeté intenzivní práce.

Právě prof. Chloupek, v návaznosti na F. Trávníčka a M. Jelínka, kteří se stylistice na brněnské fakultě věnovali před ním, měl výrazný podíl na vytvoření současného profilu oboru, jak je dále rozvíjen jeho žáky (kromě prof. M. Krčmové k nim patří např. doc. E. Minářová z Pedagogické fakulty MU). Tím, že se v návaznosti na průkopnické práce členů Pražského lingvistického kroužku přiklonil k lingvisticky orientované stylistice, výrazně rozšířil její propojení s dalšími lingvistickými disciplínami (fonetika a fonologie, morfologie, syntax, slovtvorba, lexikologie, a zvláště teorie národního jazyka), aniž by přitom ztrácel ze zřetele disciplíny literárněvědné – v praxi tím ukázal opodstatněnost chápání stylistiky jako disciplíny s četnými mezioborovými vazbami. Rozšířil se tím také inventář nástrojů, které lze při stylistickém zkoumání používat (včetně například kvantitativních metod). Takto orientovaná stylistika se může tedy věnovat prakticky jakýmkoliv typům komunikátů, nejen dílům krásné literatury, jak bývá tradičněji vymezována.

A ještě jeden důležitý rys souvisí s touto koncepcí oboru, totiž komplexnost. Stylistika v tomto pojetí spojuje teorii s praxí: přestože teorie, aplikace teoretických poznatků a nácvik stylizačních dovedností jsou – a musí být – od sebe odděleny, stále představují součásti jediného oboru. Přičemž-li o přínosu prof. Chloupka k rozvoji stylistiky, je vhodné mít na paměti také tyto, možná na první pohled méně nápadné zásluhy.

Marie Krčmová, Michal Křístek